

การคัดกรองวัณโรคในเรือนจำเชิงรุกเพื่อยุติวัณโรคของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2568

กองวัณโรค

หลักการและเหตุผล/ที่มา

กระทรวงสาธารณสุข ได้มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดปฏิบัติงานด้วยค่านิยม MOPH “**นายตนเอง สร้างสรรค์นวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อระบบสุขภาพ ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง อ่อนน้อมถ่อมตน**” โดยมีเป้าหมายให้ประชาชนสุขภาพดี เจ้าหน้าที่มีความสุข ระบบสุขภาพยั่งยืน กรมควบคุมโรคเป็นหนึ่งในหน่วยงานหลักที่ดำเนินการตามนโยบายหลักของกระทรวงโดยดำเนินการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม มุ่งเสริมสร้างระบบคุณธรรมของกรมควบคุมโรคให้เข้มแข็งบนฐานความคิดการยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน ภายใต้คุณธรรมที่พึงประสงค์ 5 ประการ คือ **พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา กตัญญู** และมีอัตลักษณ์คือ “**ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ**” สร้างระบบเครดิตสังคม (Social Credit) การให้ด้วยพลังบวก เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงานด้วยหลักคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสานพลังภาคีเครือข่ายอันส่งผลต่อภาพลักษณ์ของทุกหน่วยงานในสังกัดกรมควบคุมโรคในการเป็นองค์กรคุณธรรมต้นแบบอย่างยั่งยืน

ในปี พ.ศ. 2560 กระทรวงสาธารณสุข โดย กรมควบคุมโรค และกระทรวงยุติธรรม โดย กรมราชทัณฑ์ ได้ประกาศเจตนารมณ์ร่วมกัน มีเป้าหมายเพื่อ “**ยุติวัณโรคในเรือนจำ**” (Ending TB in Prisons) โดยมีเรือนจำพื้นที่เป้าหมาย ในปี 2565 จำนวน 143 แห่งทั่วประเทศ และเนื่องจากภายในเรือนจำมีพื้นที่จำกัดทำให้ประสบกับปัญหาสภาวะนักโทษล้นเรือนจำ จึงเป็นเหตุให้การดูแลสุขภาพความสะอาด สุขลักษณะ และสุขอนามัยมีไม่ทั่วถึง ก่อให้เกิดโรคติดต่อภายในเรือนจำได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นเอชไอวี โรคเอดส์ โรคหิด โรคกลากเกลื้อน โรคเรื้อน ไข้หวัด โรคโควิด 19 (Covid 19) รวมถึงวัณโรค ซึ่งจากสถิติอัตราการเกิดโรควัณโรคของผู้ต้องขังสูงกว่าประชากรทั่วไปมากถึง 6-8 เท่า ด้วยปัญหานี้ ในปี 2563 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานรถเอกซเรย์เคลื่อนที่แบบพาติจิทัล (Mobile x-ray) จำนวน 12 คัน และมีการดำเนินงานในโครงการ “**ราชทัณฑ์ปันสุข ทำความดีเพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์**” ทำให้เกิดกรอบความร่วมมือ (MOU) ระหว่างหน่วยงาน เพื่อพัฒนาระบบการป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพที่สำคัญ ของกระทรวงสาธารณสุข โดย กรมควบคุมโรค กระทรวงยุติธรรม โดย กรมราชทัณฑ์ และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2566

กองวัณโรค จึงเป็นกำลังสำคัญหลักที่ดำเนินการตรวจ คัดกรองและดูแลผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นวัณโรค เพื่อยับยั้งการเกิดวัณโรคในเรือนจำให้มีอัตราการแพร่กระจายน้อยลง โดยยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามที่ สภาการพยาบาลร่วมกับองค์กรวิชาชีพต่าง ๆ ได้จัดทำประกาศสิทธิผู้ป่วยและประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2541 โดยรับรองสิทธิที่ผู้ป่วยพึงจะได้รับจากพยาบาล โดยสรุปได้ดังนี้ “**สิทธิที่จะได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกันตามมาตรฐานวิชาชีพ นอกจากนี้จรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาล กำหนดให้พยาบาลปฏิบัติต่อผู้ป่วยโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพของบุคคลและพึงตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์**” (สภาการพยาบาล 2540) ดังนั้น ผู้ต้องขังป่วยจึงมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติจากพยาบาล เช่นเดียวกับผู้ป่วยโดยทั่วไป แม้ผู้ต้องขังจะต้องถูกควบคุมขังไว้เพื่อเป็นการลงโทษตามความผิดที่ตนได้กระทำลงไปนั้น แต่ก็ยังมีสิทธิที่จะได้มีชีวิตอยู่ มีที่พักอาศัยและได้รับการปฏิบัติตามสิทธิของมนุษยชน

วิธีการดำเนินงาน

ในอดีตผู้ต้องขังทุกรายจะได้รับการคัดกรองเพียงปีละ 1 ครั้ง โดยไม่แบ่งประเภทของผู้ต้องขัง ด้วยวิธีการวินิจฉัยโรคด้วย AFB เป็นหลัก และการคัดกรองด้วยระบบ CXR ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการรอให้แพทย์วินิจฉัย จึงทำให้การแพร่ระบาดของโรคเกิดขึ้นได้ง่ายและมีอัตราการติดเชื้อจนนำไปสู่การเสียชีวิตในอัตราที่สูงขึ้น กรมควบคุมโรค โดยกองโรค จึงได้พัฒนาวิธีการคัดกรองและการรักษา โดยผู้ต้องขังทั้งผู้ต้องขังรายเก่า และผู้ต้องขังรายใหม่ จะได้รับการคัดกรองวัณโรคด้วยการถ่ายภาพรังสีทรวงอก (CXR) ที่มีการนำเทคโนโลยี portable X-ray ที่เป็นเครื่องถ่ายภาพรังสีทรวงอก (X-ray) เคลื่อนที่สำหรับพกพาที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนโลก (GF) จำนวน 16 เครื่อง ที่พัฒนามาจากรถเอกซเรย์เคลื่อนที่ ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงผู้ต้องขังที่ต้องได้รับการคัดกรองภายในเรือนจำซึ่งเป็นสถานที่ปิด การนำเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนานวัตกรรมดังกล่าวมาใช้ จะทำให้การคัดกรองเข้าถึงผู้ต้องขังภายในเรือนจำได้ง่ายขึ้น ประกอบกับการใช้เทคโนโลยีการอ่านฟิล์มโดยใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งจากเดิมเมื่อผู้ได้รับการคัดกรองเข้าตรวจคัดกรองและ X-Ray เบื้องต้นแล้วต้องรอให้แพทย์อ่านค่าฟิล์มก่อนจึงจะนำผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการรักษาต่อไปได้ เมื่อมีการพัฒนานำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาเป็นตัวช่วยทำให้อ่านค่าในเบื้องต้น จะนำไปสู่การรักษาเพื่อลดเวลาการวินิจฉัยของแพทย์ นอกจากนี้ ยังได้มีพัฒนาในด้านการวินิจฉัยโรคโดยวิธีทางอณูชีววิทยา (Molecular Testing) ที่สามารถทำให้การวินิจฉัยโรคเป็นไปอย่างรวดเร็ว แม่นยำยิ่งขึ้น ทำให้หาข้อมูลของผู้ป่วยวัณโรคที่ื้อยาและให้ยาที่เข้ากับผู้ป่วยเพื่อให้ได้รับยาอย่างต่อเนื่องจนครบกำหนด นอกจากนี้ ผู้ต้องขังที่พันโทยังได้รับการคัดกรองโดยการถ่ายภาพรังสีทรวงอก (X-Ray) ก่อนพันโทเพื่อลดการแพร่กระจายสู่ชุมชนเป็นการรับผิดชอบต่อสังคมเมื่อออกสู่ภายนอกเรือนจำของผู้ต้องขังอีกด้วย

ผลลัพธ์ที่ได้/ผลการดำเนินงาน

จากสถิติการคัดกรองผู้ต้องขังด้วยวิธี CXR ตั้งแต่ปี 2562 – 2567 มีจำนวนดังนี้ 349,885 , 351,737 , 259,278 , 280,921 , 304,442 และ 361,016 ราย ตามลำดับ ในจำนวนดังกล่าว พบผู้ป่วยวัณโรค จำนวน 4,272 , 3,712 , 3,022 , 2,355 , 2,504 และ 3,248 ราย คิดเป็น 1,220 , 1,060 , 1,160 , 840 , 820 และ 890 จะพบว่าอัตราการป่วยเป็นวัณโรคของผู้ต้องขังในเรือนจำมีแนวโน้มลดลงตลอดระยะเวลา 6 ปี โดยเฉพาะในผู้ต้องขังรายเก่า

ผู้ต้องขังได้รับการคัดกรองวัณโรคด้วยวิธี CXR ซึ่งเป็นการคัดกรองเชิงรุกในผู้ต้องขังรายใหม่ และรายเก่าทุกรายเป็นประจำทุกปี คิดเป็น 99% ของผู้ต้องขังที่ได้รับการเอกซเรย์ทั้งหมดในเรือนจำนั้น ๆ โดยไม่ต้องรอให้มีอาการแสดงทางคลินิกก่อน ซึ่งจะเป็นการค้นหาวัณโรคในเรือนจำได้ไวยิ่งขึ้น รักษาวัณโรคได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ลดการแพร่กระจายเชื้อสู่ผู้ต้องขังในเรือนจำรวมถึงลดอัตราการเสียชีวิตให้น้อยลง และก่อนพันโทผู้ต้องขังก็ได้รับการตรวจคัดกรองก่อนออกไปสู่สังคมภายนอกเพื่อที่จะไม่นำเชื้อออกไปแพร่กระจายสู่ชุมชนที่ผู้ต้องขังต้องออกไปอาศัยอยู่อีกด้วย นอกจากการดำเนินการในเชิงรุกในการตรวจคัดกรองผู้ต้องขังในเรือนจำแล้ว กองวัณโรคยังเน้นย้ำให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมวิชาชีพแพทย์ โดยให้ปฏิบัติต่อผู้ป่วยอย่างไม่แบ่งแยกและเท่าเทียมกัน ทั้งผู้ป่วยที่เป็นผู้ต้องขังและผู้ป่วยทั่วไป พร้อมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรควัณโรค รวมถึงได้ให้บุคลากรลงสำรวจพื้นที่คัดกรองเบื้องต้นให้กับประชาชน หากพบชุมชนที่เสี่ยงต่อการระบาดหรือแพร่เชื้อของโรควัณโรค ประชาชนจะได้รับการรักษาได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ช่วยลดการแพร่ระบาดของโรคอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การยุติการแพร่ระบาดของโรควัณโรคได้อย่างยั่งยืน